

Кучерявий Володимир Панасович

**ЛАНДШАФТНА
АРХІТЕКТУРА**

2-ге видання перероблене і доповнене

ë " 'б'4222ì '
4220

УДК 635.9(061)
ББК Щ118я54
К 95

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

Затверджено вченою радою Національного Лісотехнічного Університету України

Рецензенти :

Габрель М.М., доктор урбаністики, зав. кафедри архітектурного проектування
Національного університету «Львівська політехніка».

Назарук М.М., доктор географічних наук, Львівський національний університет ім. Ів. Франка.

ISBN 978-917-7519-04-0

К 95 Кучерявий В.П. Ландшафтна архітектура: підручник /
В.П. Кучерявий. – Львів: «Новий Світ-2000», 2020. – 521 с.

У підручнику системно викладено зміст навчальної дисципліни, зокрема основ ландшафтознавства, генезису культурних ландшафтів та їх просторових рішень, теоретичних засад композиції. Особлива увага приділена проектуванню об'єктів ландшафтної архітектури різного функціонального призначення, консервації, реконструкції та реставрації історичних садів і парків, інженерному обладнанню та благоустрою.

ISBN 978-917-7519-04-0

УДК 635,9(061)
ББК Щ118я54

© В. П. Кучерявий, 2020
© ФОП Піча С.В., Новий Світ-2000, 2020

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. Основи ландшафтознавства.....	9
1.1. Природні ландшафти.....	9
1.1.1. Поняття і визначення ландшафту.....	9
1.1.2. Елементи ландшафту.....	12
1.1.3. Компоненти ландшафту.....	15
1.1.3.1. Рельєф.....	16
1.1.3.2. Клімат.....	18
1.1.3.3. Гідрологія.....	22
1.1.3.4. Ґрунти.....	23
1.1.3.5. Рослинність.....	25
1.1.3.6. Тваринний світ.....	28
1.1.4. Функціонування, динаміка і розвиток ландшафтів.....	30
1.1.5. Методи проведення ландшафтних досліджень.....	32
1.2. Антропогенні ландшафти.....	32
1.2.1. Форми впливу людського суспільства на ландшафти.....	32
1.2.2. Характерні риси антропогенного ландшафту.....	37
1.2.3. Класифікація антропогенних ландшафтів.....	39
1.2.4. Сільськогосподарські ландшафти.....	43
1.2.5. Лісогосподарські ландшафти.....	60
1.2.6. Сільбищні ландшафти.....	65
1.2.6.1. Міські сільбищні ландшафти.....	67
1.2.6.2. Сільські сільбищні ландшафти.....	82
1.2.7. Техногенні ландшафти.....	85
1.2.8. Гідроморфні ландшафти.....	89
1.2.9. Рекреаційні ландшафти.....	91
Розділ 2. Садово-паркові ландшафти.....	103
2.1. Історико-стильовий генезис садово-паркових ландшафтів.....	103
2.2. Класифікаційні підходи у садово-парковому ландшафтознавстві.....	111
2.3. Компоненти природного ландшафту у проектуванні об'єктів ландшафтної архітектури.....	121
2.4. Елементи садово-паркового ландшафту.....	136
2.5. Архітектурно-художні композиції.....	183
2.6. Формування пейзажних композицій.....	209
2.7. Формування садово-паркового ландшафту.....	213
2.8. Фітодизайн у садово-парковому ландшафті.....	216
2.9. Фітомеліоративна ефективність рослинних угруповувань ландшафту.....	220
Розділ 3. Просторові форми і організація простору в ландшафті.....	223
3.1. Візуальний ландшафт (краєвид) і його особливості.....	223
3.2. Простір, його структура та організація.....	232
3.3. Просторовоутворюючі особливості ландшафту.....	238
3.4. Просторові співвідношення елементів міста і ландшафту.....	241
3.5. Просторовий вплив на якість ландшафту.....	244
3.6. Взаємозв'язок просторової форми і функції.....	248
3.7. Горизонтальна і вертикальна площини.....	249
3.8. Зорові аспекти рішення плану.....	256

Розділ 4. Основи проектування об'єктів ландшафтної архітектури.....	274
4.1. Взаємозв'язок архітектурних і природних форм.....	274
4.2. Вимоги до вигляду споруд і матеріалів у залежності від характеру ландшафту	280
4.3. Особливості проектування ландшафтної ділянки.....	288
4.4. Відповідність проєктованого об'єкта ландшафту як планувальний фактор.....	291
4.5. Типологія і функціональна структура об'єктів ландшафтної архітектури.....	292
4.6. Відкриті і зв'язуючі простори у ландшафтному проєктуванні.....	293
4.7. Архітектурно-ландшафтний аналіз території та її містобудівельна оцінка.....	297
4.8. Склад і зміст проєктної документації.....	300
Розділ 5. Ландшафтне проектування об'єктів різних типів.....	309
5.1. Архітектурно-ландшафтна організація міжселенських просторів.....	309
5.2. Архітектурно-ландшафтна організація міжселенських доріг.....	322
5.3. Місто і його архітектурно-природна основа.....	333
5.4. Нормативна база проектування насаджень загального і обмеженого користування та спеціального призначення.....	346
5.4.1. Планування насаджень загального користування.....	357
5.4.1.1. Парк і його місце в системі озеленення населеного пункту.....	357
5.4.1.2. Формування системи зелених просторів.....	378
5.4.1.3. Організація паркових доріг, алей, площадок.....	393
5.4.1.4. Інженерна підготовка й обладнання.....	395
5.4.1.5. Паркові споруди та малі архітектурні форми.....	398
5.4.1.6. Міські сади і сквери.....	405
5.4.1.7. Бульвари і набережні.....	410
5.4.2. Насадження обмеженого користування.....	412
5.4.3. Насадження спеціального призначення.....	435
Розділ 6. Охорона та відновлення історичних об'єктів ландшафтної архітектури.....	444
6.1. Основні причини відновлення історичних об'єктів ландшафтної архітектури.....	444
6.2. Тривалість життя дерев і чагарників.....	446
6.3. Мета і завдання відновлення пам'ятників садово-паркового мистецтва.....	449
6.4. Аналіз стану заповідного об'єкта.....	450
6.5. Основні види консерваторської діяльності.....	451
6.6. Оцінка стану садово-паркового об'єкта.....	453
6.7. Екологічні і технологічні аспекти консерваторської діяльності.....	461
6.8. Етапи розвитку деревостанів і консерваторські заходи	462
6.9. Фітоценотична структура паркових насаджень та моделювання фітоценозів-аналогів.....	465
6.10. Консервація дерев.....	467
6.11. Консерваторське забезпечення розвитку живоплотів і шпалер.....	470
6.12. Відновлення та консервація алей.....	471
6.13. Метод архітектурно-пейзажного аналізу Л.М. Тверського.....	473
6.14. Догляд за ландшафтом історичних парків.....	478

Розділ 7. Інженерні споруди, площинні елементи благоустрою та малі архітектурні форми.....	481
7.1. Сходи, пандуси, укоси, підпірні стіни та водовідведення.....	481
7.2. Площинні елементи благоустрою.....	491
7.3. Елементи малих архітектурних форм.....	504
7.4. Елементи декоративного оформлення середовища.....	510
Список літератури.....	514

Вступ

“Ландшафтна архітектура – архітектура відкритих просторів” – містке визначення навчальної дисципліни, яку ми розпочинаємо вивчати.

Але що таке простір? В. Даль, який любив називати себе луганським козаком, дає таке визначення: “Просте, пусте, порожнє, нічим не зайняте місце; відносна (не безумовна) пустота; простір за трьома вимірами своїми”.

Простір дійсно є тривимірним і окреслюється довжиною, глибиною та шириною. Він нерозривно зв'язаний з часом. Якщо простір виражає порядок розташування одночасно існуючих об'єктів, то час – послідовність існування явищ, що змінюють одне одного (наприклад, весна – літо – осінь – зима). Час незворотній, тобто будь-який матеріальний процес може розвиватися тільки в одному напрямі – від минулого до майбутнього. У Т.Г. Шевченка: “І нема тому почину і краю немає” (поема “Сон”), в той час коли простір у поета має просторові межі: “край неба”, “між ярами над ставами” і т.д.

Трьохвимірний простір має геометричну складову і тому тема геометрії в архітектурі, яку в 20 – х роках минулого століття підняв на значну височінь Ле Корбюзьє – геніальний французький архітектор і мислитель – має пронизувати творчість ландшафтного архітектора. *Тому що геометрія є фундаментом цієї творчості, вирішуючи базові питання простору і форми, композиції, формоутворення і гармонізації середовища.*

Загалом архітектура як мистецтво проектування та будівництва різноманітних споруд, створення художньо виразних ансамблів, формування естетичного середовища для життєдіяльності людини реалізується в просторі, представленого тим чи іншим ландшафтом

Ландшафтна архітектура при проектуванні парків, садів, скверів, бульварів, лісопарків, територій житлових і промислових районів, автомагістралей, замських місць масового відпочинку має справу з природними матеріалами та об'єктами – рельєфом, каменем, рослинами, водою.

Ландшафтна архітектура виникла у синтезі садово-паркового мистецтва і містобудування і як частина архітектури займається організацією оточуючого ландшафту з метою пристосування його для практичних і естетичних потреб людини за допомогою компонентів ландшафту – рельєфу, ґрунту, клімату, водних поверхонь та рослинності.

Ландшафтна архітектура – рідна сестра ландшафтного мистецтва, яка є одним з видів мистецтв і існує на рівні з іншими (живопис, скульптура, музика). Вона є однією з форм суспільної свідомості, складовою частиною духовної культури людства, специфічним видом практично-духовного освоєння світу.

Специфічність ландшафтного мистецтва полягає в художньо-образному відтворенні дійсності. Що ж являє собою художній образ? Якщо коротко, то це є специфічна для мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності, засіб виховання естетичних почуттів і суспільних ідеалів людини. Невід'ємною властивістю художнього образу є його емоційність, художньо-естетичний вплив на людину, в ньому проявляється єднання художньої форми з ідейним змістом, в чому

полягає його пізнавальне значення. Недаром, відточуючи свою майстерність, садівники усіх віків переносили на земну поверхню бачене ними на килимах, фресках чи полотнах художників. Спеціаліст ландшафтної архітектури з перших кроків свого становлення має усвідомити свою місію художника, який покликаний творити красу на землі. З кожної видової точки, яку він зафіксує на плані, на глядача має дивитися художня картина, викликаючи певний емоційно-психологічний вплив.

Якщо це вдасться проєктанту і його колезі садівнику, який докладеться до забезпечення тривалого життя цієї картини, значить їм поталанило. Ця картина стає запам'ятовуваною, складається її образ.

Ще раз повернуся до Тлумачного словника В. Даля і визначення ним слова “образ”. Сучасні словники, на жаль, не дають такого розлогого тлумачення.

Отже, **образ** – вид, зовнішність, фігура, обрис (в рисах або площинах); подoba предмета, зображення його. **Образний** – перетворювальний, символічний, інакомовний. **Образотворення** – начертання, написання образів, зображень; вироблення із каменя, глини та інших речей подоби чогось.

Багаті образом мистецькі твори. Наприклад, скульптура “Каменярь” (на могилі І.Я. Франка) і загалом уся меморіальна скульптура. Незабутні образи в галузі сакральної архітектури створює львів'янин – вчений, педагог Олег Бондар, в проєктах якого об'єдналися теорія відносності, математичної біології та методики архітектури. Подібно Антоніо Гауді (1852 – 1926), джерелом формотворення у творчості цього архітектора і художника є природа, з її багатим рослинним і тваринним світом.

Безмежні можливості розвитку образного мислення і творення дає художня література. Навчальним посібником майстерного описання пейзажних картин і природних явищ, варто було б назвати оповідання А.П. Чехова “Степ”, де простір у часовому вимірі впливає на всі відчуття людини: зір, слух, дотик, нюх, смак. Це ті ж відчуття, які має враховувати у своєму проєкті і ландшафтний архітектор. До речі, у навчальних планах підготовки бакалаврів ландшафтної архітектури в американських вищих навчальних закладах є дисципліна “Художня література і навколишнє середовище”.

Ландшафтна архітектура відноситься до пластичних або просторових мистецтв і займається використанням певного речовинного матеріалу (природного, штучного) в тривимірному просторі, у формуванні його конструкції і тектоніки, у взаємному гармонійному або навмисно дисгармонійному розташуванні окремих частин, в об'єднанні усіх елементів його пластичної форми для досягнення цілісної композиції.

Ландшафтна архітектура, крім архітектури, містобудування, ландшафтного мистецтва, використовує досягнення інших галузей знань, зокрема ландшафтознавства, екології, кліматології, ґрунтознавства, біологічних наук. Враховуючи тисячолітній досвід творення садів і розвитку садово-паркового будівництва, ландшафтна архітектура примножує досягнення садівників минулого і пропонує нові сучасні рішення.

Ландшафтна архітектура розвивалася і розвивається в одному руслі з усіма видами матеріальної і художньої культури. Проглядаються основні віхи розвитку ландшафтної архітектури, які залишили за собою теоретики містобудування – Маркус Вітрувій (2-а половина I століття до н.е.), Леон Батіста Альберті (1404-

1472), Антоніо Філареті (1400-1469), соціалісти-утопісти Томас Мор (1478-1533) і Томазо Кампанелла (1568-1639), Ебенізер Говард (1850-1928) – провідник ідей соціалістів-утопістів на рубежі XIX і XX століть, Патрік Аберкромбі (1874-1957) – один із піонерів районного планування, Ле Корбюзьє (1887-1965) з його “ідеальним містом”.

Досконале регулярне планування садів, яке одержало назву “французький стиль”, зв’язане з іменем видатного садівника Андре Ленотра (1613-1700), а пейзажне – з представниками “англійського стилю” Вільямом Кентом (1685–1748), Ланселотом Брауном (1715-1783), Хемфрі Рептоном (1752-1818). Відрахунок із часу появи терміну і поняття “ландшафтна архітектура” розпочинається з 1858 р. і зв’язано з іменем Фредеріка Олмстеда, який виграв конкурс на проект Центрального парку в Нью-Йорку, назвавши тоді себе “ландшафтним архітектором”.

На сучасний розвиток ландшафтної архітектури як в Україні, так і у всьому світі беззаперечно вплинула праця ще одного американця, який закінчив університет у Мічигані за спеціальністю “Ландшафтна архітектура”, ім’я його Джон Саймондс (1913-2005). У 1961 р. вийшла його знаменита дослідницька та наукова праця “Ландшафт і архітектура”, яка стала світовим підручником та посібником ландшафтних архітекторів.

У даному підручнику курс ландшафтної архітектури, який вивчають майбутні архітектори і садівники, представлений сімома розділами, які висвітлюють основний зміст навчальної дисципліни.

Перший розділ “*Основи ландшафтознавства*” висвітлює характерні особливості природного і антропогенного ландшафту, знання про які необхідні для розуміння проектувальних підходів у просторі тієї чи іншої місцевості.

Другий розділ присвячений розкриттю суті *історико-стильового генезису садово-паркових ландшафтів* і розвитку композиційних прийомів.

У третьому розділі розкриваються *теоретичні основи організації простору в ландшафті*.

Четвертий розділ присвячений *основам проектування об’єктів ландшафтної архітектури*.

П’ятий розділ “*Ландшафтне проектування об’єктів різних типів*” висвітлює практику архітектурно-ландшафтної організації міжміських просторів та доріг, проектування садово-паркових об’єктів різного функціонального призначення населених місць.

У шостому розділі приділена увага питанням *охорони та відновлення історичних об’єктів ландшафтної архітектури*.

У сьомому розділі “*Інженерні споруди, площинні елементи благоустрою та малі архітектурні форми*” викладені основні засади ландшафтного матеріалознавства та благоустрою.

Автор висловлює щире вдячність професорам С.М. Стойці (Львів), А.Д. Жирнову, С.І. Кузнецову (Київ), В.С. Теодоронському (Москва) за їхні цінні наукові настанови. Особлива вдячність працівникам кафедри ландшафтної архітектури, садово-паркового господарства та урбоекотології Національного лісотехнічного університету України, передусім інж. Т.І. Шуплату та ст. викл., канд. с.–г. наук В.С. Кучерявому.